

A Páneurópai Piknik a korabeli helyi és országos sajtó tudósításai alapján

Varga Balázs
Széchenyi István Egyetem, Győr

1. Bevezetés. A Páneurópai Piknik jelentősége

Az 1989-es év politikai, gazdasági és társadalmi változásokban bővelkedő esztendő volt a világ, Európa és Magyarország történelmében. Olyan mélyreható átalakulások történtek, melyek alapjaiban rengették meg a közel fél évszázados status quo-t, és rövid időn belül a kétpólusú világrend megszűnéséhez, a kelet-európai sztálinista, illetve posztstálinista típusú diktatúrák felbomlásához vezettek. Mindezek okán az 1989-es esztendő méltán került be a csodák éve (annus mirabilis) néven a történelemkönyvekbe, a köztudatba.⁴²

1989. augusztus 19-re a Magyar Demokrata Fórum debreceni szervezete és a Soproni Ellenzéki Kerekasztal pártjai „Páneurópai Piknik” elnevezéssel rendezvényt hirdettek Sopron mellett, az ausztriai Szentmargitbánya (Sankt Margarethen im Burgenland) és a magyarországi Sopronkőhida közötti határátkelőhelynél, Sopronpusztánál. A szimbolikus cél a Vasfüggöny lebontása és a határok nélküli közös Európa eszméjének népszerűsítése volt. Az esemény fővédnöki szerepét Pozsgay Imre államminiszter és Habsburg Ottó, a Páneurópai Unió elnöke, Európa Parlamenti képviselő töltötték be. A Piknik egyik fő programpontjaként jelképes határátkelőt nyitottak Sopronkőhida és Szentmargitbánya között. Az ideiglenes határnyitást kihasználva egy nap alatt közel 600 NDK állampolgár kelt/rohant át az osztrák határ túloldalára, hogy onnan az NSZK-ba távozhasson. A rendezvény első sorban emiatt kapott hatalmas nemzetközi visszhangot. Egy hónapos diplomáciai huzavonát követően, szeptember 11-én aztán hivatalosan is megnyílt a magyar határ a nyugatra távozni szándékozó keletnémet állampolgárok előtt.

A Páneurópai Piknik – a közvetlen és közvetett következmények ismeretében – a tervezettnél és remélténél jóval nagyobb jelentőségű eseménnyé nőtte ki magát. Olyan lavinát indított el, mely jelentősen meggyorsította a kétpólusú világrend összeomlását és a kelet-európai átalakulást (Tarján 1989). A fentiekén túl nagymértékben hozzájárult a Vasfüggöny áttöréséhez és Németország újraegyesítéséhez.⁴³

Az eltelt harminc esztendőben számos munka foglalkozott a Páneurópai Piknik előzményeivel, a szervezést körül lengő titkokkal, az augusztus 19-ei nap eseményeivel, legendáival, illetve leginkább a rendezvény rövid és hosszú távú következményeivel. Külön kiemelném Gyarmati György szerkesztésében megjelent konferenciakötetet, melynek tanulmányai számos aspektusból, az összefüggések és a háttér felvázolásával mutatják be a korszakot, a történészekhez vezető utat, az emblematikus nap lezajlását, illetve hatásait (Gyarmati 2014). Az érintett hetek sajtójának áttekintése, elemzése mindezülig némileg háttérbe szorult. Az egyik releváns tanulmány Deák Ernő 2009-ben megjelent írása, melyben az osztrák sajtó tudósításai alapján járja körbe az eseményt (Deák 2009: 404–414.) Kispál Richárd írásában néhány fontosabb cikk alapján az állampárt és a „pártlap”, azaz a Népszabadság történésekkel kapcsolatos értelmezését boncolgatja (Kispál 2014).

Tanulmányomban arra törekszem, hogy a korabeli helyi (Kisalföld) és országos (Népszabadság, Népszava, Magyar Nemzet) sajtó beszámolóit, tudósításait alapján képet adjak

⁴² <https://www.paneuropaipiknik.hu/hu/tortenelmi-hatter> (Letöltve: 2020.01.02.)

⁴³ http://mnl.gov.hu/mnl/gymsml/hirek/paneuropai_piknik_1989_augusztus_19 (Letöltve: 2020.01.03.)

az esemény tálalásáról, az állampárt nézőpontjának változásáról, valamint az egyes orgánumok között esetlegesen előforduló hangsúlybeli, szemléletbeli különbségekről, az 1989 augusztus közepe és szeptember közepe közti időszakban.

2. A korabeli magyarországi sajtó

Az 1956 és 1989 közötti időszak, azaz a Kádár-korszak sajtója kevés szereplős, de alapvetően egypólusú volt. Minden orgánum központi irányítás alatt állt, a megjelent tudósítások, cikkek az állampárt iránymutatásai alapján készültek, így annak álláspontját tükrözték. Az időszak sajtóját jól jellemzi egy 1957-ben, a Magyar Újságírók Országos Szövetsége által kiadott állásfoglalás: „Magyarországon a nyomdák és a papírgyárak a népi állam tulajdonában vannak... biztosítékai [annak, hogy] kizárja a reakciós, fasiszta, felforgató sajtó létezésének lehetőségét.”⁴⁴

Az 1956-os forradalmat követően változások történtek a napi sajtóban, egyrészt több újság neve megváltozott, jelezve a Rákosi-rendszertől való elhatárolódást, másrészt 1957–1958 folyamán a sajtó teljes palettájáról eltávolították az „új” párt, az MSZMP irányvonalát nem elég határozottan követő és kommunikáló újságírókat, ami által teljesen átalakították az újságírói közösséget. Hogy mit gondolt a Párt első embere, Kádár János úgy általában az újságírásról, és a zszurnaliszták szerepéről, jól mutatja egy tőle származó gondolat: „az újságírás szolgálat, az újságíró a párt katonája”.⁴⁵ Ebből következően talán már nem is annyira meglepő, hogy a korszak legfontosabb napilapjának, a Népszabadságnak a főszerkesztője nem professzionális újságíró, hanem MSZMP politikus, a Központi Bizottság tagjaként a pártnak is felelős személy volt.

A szocialista korszakban az alábbi országos politikai lapok jelentek meg napi rendszerességgel: Népszabadság, Népszava, Magyar Nemzet, Magyar Hírlap és Esti Hírlap. Vizsgálatomba utóbbi kettő orgánum tudósításai nem kerültek be. A Magyar Hírlapot csak később, 1968-ban hozták létre a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának napilapjaként. Ettől kezdve tulajdonképpen hivatalos kormánylapként működött. Megalapításának célja az volt, hogy legyen egy napilap, ami nem a párt, hanem a kormány álláspontját jeleníti meg. Természetesen a kettő közötti különbség árnyalatnyi, sokszor szinte észrevehetetlen volt. Az Esti Hírlap a Kádár-kor bulvárlapjának szerepét töltötte be (Kocsis 2018).

A Népszabadság először 1956. november 2-én jelent meg, a Szabad Nép jogutódjaként. A rendszerváltozásig a Magyar Szocialista Munkáspárt lapjaként működött, így folyamatosan a gazda párt ideológiájának és politikai irányvonalának főcsapásához igazodott. Az újság az 1960-as évekig keményen politizáló, a híreket szárazon közlő, pártszerű kommentárokkal tarkított kiadvány volt, ezt követően azonban megpróbálta az olvasóközönséget többféle módon is kiszolgálni. Nagyobb terjedelemben jelentek meg az egyes számokban riportok, kulturális jellegű cikkek, valamint szakszerű és olvasmányos kritikák is. A lap 1989 októberében, az MSZMP kettészakadásakor szűnt meg az állampárt lapja lenni.⁴⁶

A Népszava nagy múltú magyar baloldali politikai napilap. Eredetileg (1877-től) a Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP) lapja volt, majd 1948-tól, az államosításokat követően a szakszervezetek lapja lett.⁴⁷

A Magyar Nemzet 1938-as indulásakor jobboldali szellemiséget felvállaló, de náciellenes napilap volt. A pártállami időszakban az újságot nem tiltották be, azonban rendszert bíráló

⁴⁴http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/index2210.html?option=com_tanelem&id_tanelem=546&tip=0 (Letöltve: 2020.01.04.)

⁴⁵http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/mmi.elte.hu/szabadbolcseszlet/index2210.html?option=com_tanelem&id_tanelem=546&tip=0 (Letöltve: 2020.01.04.)

⁴⁶ <https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/Nepszabadsag/> (Letöltve: 2020.01.05.)

⁴⁷ <https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/Nepszava/> (Letöltve: 2020.01.05.)

álláspontot nem hozhatott le, és a kormány hivatalos politikai felfogását volt köteles megírni. 1954-ben a Hazafias Népfrent lapjának nevezték ki, és ezt a szerepét hivatalosan egészen a rendszerváltozásig megtartotta. A Kádár-korszakban fokozatosan egyre több lehetősége nyílt az újságnak a hatalom által megszabott keretek lassú, óvatos tágítására, különböző riportok, publicisztikák sorai közt megbúvó véleménynyilvánításra. A Magyar Nemzet a szocialista korszakban is az értelmiség lapjának számított, elsősorban külpolitikai és kulturális hírek, valamint publicisztikák közlésében járt élen. Az újság vezető szerepet vállalt 1988-1989-ben, a rendszerváltozás ügyében is. „Másként gondolkodását” ekkor már nyíltan felvállalhatta.⁴⁸

Tanulmányomban a három országos napilap mellett a helyi újság, a Kisalföld Páneurópai Piknikkel kapcsolatos tudósításait elemzem. Az orgánum a Győr-Sopron megyei Hírlap jogutódjaként 1956. november 8-án jelent meg először. A korszak egészében a Magyar Szocialista Munkáspárt Győr-Sopron megyei lapjaként működött. Ebből adódóan az országos hírek közlése mellett nagy teret szánt a városi, megyei történések bemutatásának. Mint minden korabeli médium, a Kisalföld is rendszerint a hivatalos, központi álláspontot közölte, ezzel együtt, 1989 második felében néhány publicisztikában már rendszerkritikus, a kormányt bíráló nézetek is megjelentek.

3. Tudósítások a Páneurópai Piknik előtti napokban

Ahogy azt a fentiekben már említettem, a Páneurópai Piknik jelentőségét az augusztus 19-én történt, előre nem látott események, valamint mindezek közvetlen és közvetett következményei adták. Ebből adódóan nem meglepő, hogy az országos sajtóban egyáltalán nem, csak a helyi médiában jelent meg felhívás a rendezvényt kapcsolatosan „Pozsgay Imre és Habsburg Ottó üzenete. Páneurópai piknik. Beszédet mond: Csoóri Sándor és Konrád György” címmel. A beharangozóban tételesen számba veszik a piknik főbb programjait, valamint a szervezői és résztvevői gárdát. Az olvasó előtt egy majális jellegű, hangulatos rendezvény képe rajzolódik ki. „Éjszakába nyúlóan táncház, szalonnasütés és tábortűz is lesz”... a vendégek „tanúsítvánnyal ellátott lebontott vasfüggöny-darabokat is kapnak emlékként.” (Kisalföld, 1989. augusztus 12. 1.)

Az augusztus 19-én történtek ismeretében elmondhatjuk, hogy a Páneurópai Piknik rendezvénye és a keletnémet menekültek ügye mindvégig szorosan összefonódott. 1989-re a Német Demokratikus Köztársaság súlyos politikai, gazdasági és társadalmi válságba került. A kelet-berlini kommunista vezetés egyáltalán nem volt nyitott a reformokra, a változásokra, változtatásokra. 1989 tavaszára a keletnémet állampolgárok egyre nagyobb tömege menekült el az országból, céljuk a Német Szövetségi Köztársaságba történő áttelepülés volt. Számukra a szocialista blokk elhagyására Magyarország kínálkozott a legkedvezőbb helyszínnek. 1989. május 2-án hazánkban bejelentették, hogy megkezdik a vasfüggöny lebontását az osztrák-magyar határon. Ezt – tévesen – sokan úgy értelmezték, hogy Magyarországról egy sétával már át is lehet jutni Ausztriába, Nyugatra, a szabad világba. A hír hatására ugrásszerűen megnőtt a Magyarországra érkező azon keletnémet állampolgárok száma, akik nem szándékoztak visszatérni az NDK-ba. Hazánk egy másik ok miatt is vonzó volt számukra. 1989. március 17-én Magyarország csatlakozott a Genfi Menekültügyi Konvencióhoz (hatálybalépés: június 12.), amely felülírta a határsértők addig megszokott kiadatási gyakorlatát.

Mindezekből adódóan az év nyarán és kora őszén központi téma volt az országos és a helyi sajtóban a keletnémet menekültek ügye. Négy nappal a Páneurópai Piknik előtt, a Kisalföld a magyar álláspontot adja közre a helyzettel kapcsolatban. E szerint „... az NDK állampolgárainak az NSZK-ba történő áttelepülése a két német állam ügye... a kérdés megoldása semmilyen módon nem kapcsolható össze azzal a körülménnyel, hogy

⁴⁸ <https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/MagyarNemzet/> (Letöltve: 2020.01.05.)

Magyarország részese az ENSZ menekültügyi konvenciójának.” (Kisalföld, 1989. augusztus 15. 1.) Ez a felfogás a probléma megoldásáig (azaz szeptember 11-ig) több alkalommal visszaköszön az országos orgánumok hasábjairól is.

Egy nappal később a Népszabadság és a Népszava oldalain az NDK magyarországi nagykövetségének közleményével találkozhatnak az olvasók, melyben büntetlenséget ígérnek a hazájukba visszatérő NDK állampolgároknak. (Népszabadság, 1989. augusztus 16. 3.; Népszava, 1989. augusztus 16. 3.) Úgy tűnt, hogy az NDK – az amnesztia által – megpróbálta rendezni a menekültek helyzetét, mely egy utolsó, elkeseredett próbálkozásnak tekinthető a rendszer válságának megoldására, a pártállami struktúra stabilizálására.

Ugyanebben a lapszámában a Népszava dr. Günter Krusche, a keletnémet evangélikus egyház fő elöljárója nyilatkozatát közli, melyet egy nyugatnémet országos rádióadónak adott. (A beszámolót a Kisalföld is lehozza.) A protestáns főpásztor, jelezve a változások szelét, a szólásszabadság növekedését, a probléma lényegére rávilágítva kritikus hangot üt meg a rendszerrel szemben. Úgy véli, „... a menedékkérők hazatérése enyhítené a feszültséget... a menedékkérők számának növekedését a gazdasági viszonyokkal való elégedetlenség és a politikai csalódottság okozza... sok állampolgár, aki reményeket fűzött a szovjet peresztrojka kisugárzó hatásához, most azt tapasztalja, hogy az NDK-ban eddig nagyon kevés dolog változott.” (Népszava, 1989. augusztus 16. 3.)

A Páneurópai Piknik megelőző néhány napban szinte mindegyik napilap közül cikkeket, beszámolókat az NSZK és az NDK közt folyó tárgyalásokról a menekültprobléma megoldásával kapcsolatban.

A helyzet rendezésének sürgős voltát, valamint a magyar-osztrák határon kialakult tarthatatlan állapotokat érzékelteti a Népszabadság „Erőszakos határátlépési kísérletek Hegyeshalomnál” című beszámolója. A BM Határőrség közleménye szerint: „... Ezen héten egyetlen napon a hegyeshalmi határátkelőhelyen személygépkocsijával először két NDK-állampolgár, majd egy, a határátlépésre nem jogosult NDK-állampolgárokat szállító osztrák férfi kísérelt meg áttörést.” Hozzáteszik, hogy ez a jelenség gyakorivá vált a határon, hiszen az elmúlt két hónapban „14 ilyen kísérlet történt, minden esetben nagymértékben veszélyeztetve a közlekedés biztonságát, a határőrök, a vámőrök, valamint az átkelőhelyeken tartózkodó utasok, de a bűncselekményt végrehajtó személyek életét, testi épségét is.” Egyfajta „segélykiáltást” fogalmaznak meg a politikusok, a döntéshozók irányába: „... az erőszakos kísérletek nagymértékű elszaporodása a kialakult bonyolult helyzetből fakad, de az ilyen módszereket semmi sem indokolhatja, hiszen félő, hogy e kísérletek előbb-utóbb tragédiát okozhatnak.” (Ez a félelem a későbbiekben sajnos beigazolódott.) Az illegális határátlépésekről statisztikát is közölnek, valamint a helyzetre vonatkozó reakciójukat is közreadják. „... az idén eddig 4363 NDK-határsértőt fogtak el, közülük kétezret augusztusban. Az egyre szaporodó határsértések ellenére sem szigorítják viszont az ellenőrzést.” (Népszabadság, 1989. augusztus 19. 3.) A probléma hátterében az állt, hogy a határőrök nem kaptak feletteseiktől egyértelmű utasítást arra vonatkozóan, hogy kezeljék a helyzetet, különösen az erőszakos határátlépési kísérleteket, milyen eszközöket (pl. fegyverhasználat) alkalmazhatnak a törvényesség biztosítása érdekében. Ez nagyfokú bizonytalanságot, tanácstalanságot, és sok esetben a helyzet ad hoc kezelését eredményezte a határőrök körében.

4. A Páneurópai Piknik tálalása a magyar napilapokban

Az 1989. augusztus 19-én lezajlott rendezvényről minden újság augusztus 21-én (20-a vasár- és ünnepnap volt) számolt be. A négy vizsgált orgánum tudósításait összességében személve elmondható, hogy mindegyikük a Magyar Távirati Iroda (MTI) jelentését hozza le, kisebb-nagyobb kiegészítésekkel. A cikkek megjelenítésében, tálalásában, hangvételében apróbb különbségek adódnak. A Népszava már a címlapján említi rövid hírként, bővebb tárgyalása a

későbbi oldalakon történik (Népszava, 1989. augusztus 21. 1.). A másik három napilap a 3. vagy 5. oldalán közli a beszámolót. A cikk címe a Kisalföld és a Magyar Nemzet esetében a leginkább figyelemfelkeltő: „Dramai pillanatok a határon. Páneurópai piknik” (Kisalföld, 1989. augusztus 21. 3.), illetve „Tömeges határátlépés Sopronnál. A keletnémet menekültek Bécsből az NSZK-ba utaztak” (Magyar Nemzet, 1989. augusztus 21. 5.). Érdekes módon azonban a Magyar Nemzet a határátlépéseket nem kapcsolja össze a Páneurópai Piknik rendezvényével, azokat látszólag tőle független történésként kezeli.

Beszámolóikban az országos médiumok tételesen számba veszik a rendezvény főbb programpontjait, az NDK menekültek határátlépésével kapcsolatban pedig a Népszabadság és a Népszava az MTI kemény hangú, „elítélő” közleményét is lehozza: „... a rendezvényt... több mint 150 NDK állampolgár tiltott határátlépési kísérlete zavarta meg. Agresszív fellépésükkel elsodorták a magyar és osztrák határőröket és vámőröket. A tiltott határátlépést a határőrök csak fegyverhasználattal akadályozhatták volna meg, de tekintettel az államhatárral kapcsolatos politikai állásfoglalásra, és a rendezvény nagy jelentőségére, fegyvert nem használtak, és más kényszerítő eszközt sem alkalmaztak.” (Népszabadság, 1989. augusztus 21. 3.) Érdekes, hogy a Népszava kétszázal több, azaz 350 tiltott határátlépő NDK állampolgárról tud, akik „... röplapokból szereztek tudomást a rendezvényről...” Elmondhatjuk, hogy „rutinos” próbálkozóról van szó, hiszen a lapban megemlítik, hogy „előzőleg már több ízben sikertelen kísérletet tettek arra, hogy Magyarországról Ausztriába szökjenek.” (Népszava, 1989. augusztus 21. 5.) Az orgánum összességében finoman érezteti a piknik szervezőinek felelősséget, akik előre nem tervezett, de talán sejthető történéseket generáltak. Mindkét napilap képeket is közöl a rendezvényről, közelebről a „határátfutásról”.

Az előzőekben látottakhoz képest a megyei lap toleránsabb, kicsit bulvárosabb hangvételben számol be az esetről: „Talán a szervezők... sem gondolták, hogy az európai közösség eszméjét támogató szombati sopronpusztai, úgynevezett Páneurópai Piknik kétségkívül legnagyobb szenzációja az lesz, hogy több száz keletnémet állampolgár lépi át a magyar-osztrák határt. (Igaz számítani lehetett az eseményre, mint ahogy a számos európai és amerikai tévétársaság is számított rá, mert a sopronpusztai határszakaszon végigfilmezték azokat a drámai pillanatokot, amikor különböző helyeken – nemcsak a margitbányai kapunál – végül is bántatlanul bújtak át az „éles” határon az NDK állampolgárai.)” A Kisalföld 150-200 főre teszi a határáttörő keletnémet állampolgárok számát. Az esemény hangulatáról, valamint arról, hogy a jelenlévők mennyire átérezték, hogy egy történelmi pillanat részesei, mindent elmond, hogy „a Bontsd és vidd! akció keretében százak és százak – többen felszerelve drótvágókkal és fogókkal – estek a kerítésnek, hogy így jussanak egy letűnt korszak tárgyi emlékeihez.” (Kisalföld, 1989. augusztus 21. 3.)

5. A Páneurópai Piknik hatása, következményei

Az augusztus 22-én megjelenő napilapok közül mindegyik a rendezvény legfontosabb közvetlen következményét tárgyalja (többsége a címlapon): az NDK állampolgárok Ausztriába szökésének megszaporodását. Az országos sajtó úgy tudja, hogy a hét végén 1000 fő szökött át (Népszabadság, 1989. augusztus 22. 1.; Népszava, 1989. augusztus 22. 1.).

A két orgánum az MTI közleményét hozza, mely a BM Határőrség Országos Parancsnokságának illetékesével folytatott beszélgetésre épül. Szőke István a magyar-osztrák határon tapasztalható áldatlan állapotokat ecseteli. A tiltott határátlépési kísérleteknek... „szóbeli figyelmeztetésen kívül jelenleg nincs más következménye...”, s mivel ennek nincs visszatartó hatása, az NDK-beli állampolgárok egyre magabiztosabbak, s időnként az agresszivitástól sem riadnak vissza.” A keletnémetek számos eszközt bevetnek, csak hogy céljukat elérjék. Ezek a módszerek pedig gyakran váratlanul érik a határőröket, akik sok esetben tehetetlenek az ilyen helyzetekben. „A hét végén az egyik határsértő könnygázspray-t használt

a járőrrel szemben, s dulakodást provokált... Többen lopott magyar rendszámot szerelnek fel autójukra, s így közelítik meg a határátkelőhelyet. Amikor az útlevelet kéri tőlük, hirtelen gázt adnak, s az ott levők testi épségét veszélyeztetve mennek át Ausztriába.” Egyesek „NSZK-beli embercsempészek „szolgáltatásait” veszik igénybe”, de „akadnak magyar embercsempészek is, főként a határ közelében lakó helybeliek, akik az otthagyt autóért cserébe segítenek átjutni a határon... Időnként taxisofőrök is segítenek nem kis tarifáért eljutni a határszakaszig.” Az illetékes úgy véli, „rendkívül fontos, hogy a magyar határszakasz ne váljon átjáróházzá”, s a jogi következmények elmaradását látja rendkívül problémásnak (Népszabadság, 1989. augusztus 22. 1., 3.; Népszava, 1989. augusztus 22. 1., 5.).

A Magyar Nemzet sokkal tárgyilagosabb, nyugodtabb hangvételben tálalja az illegális határátlépők ügyét, elsősorban a keletnémet és nyugatnémet reakciók közlésének ad teret, valamint a tárgyalásos rendezés lehetőségét vázolja fel (Magyar Nemzet, 1989. augusztus 22. 2.).

A vizsgált időszak legélesebben, legkritikusabban fogalmazó írása augusztus 30-án jelent meg a Kisalföldben, „Határeset” címmel (Kisalföld, 1989. augusztus 30. 5.). A cikk szomorú apropóját, elkészültének motivációját a keletnémet menekülthullám legtragikusabb eseménye adja. Augusztus 21-én, hétfőn késő este Répcevis – Peresznye községek közti magyar – osztrák határszakaszon egy átszökni próbáló NDK-állampolgár a határőrrel való dulakodás közben halálos sebet kapott (Kisalföld, 1989. augusztus 23. 3.). A hírt a Népszabadság és a Népszava címlapján, vezető hírként hozza, a Kisalföld későbbi oldalán foglalkozik vele, míg a Magyar Nemzet csak egy nappal később közli.

A „Határeset” című publicisztikában az író meglepően kemény hangot üt meg a kormánnyal szemben. „A valódi lövés mellett, ami az osztrák határon kioltotta egy NDK-i állampolgár életét, világosan hallatszott egy másik lövés is, a kormány baklövése a keletnémet állampolgárok ügyében, gyarapítandó a magas testület terebélyes listáját.” A helyzet rossz kezelésének példaként említi: „Akár a visszarendeződés jeléül is felfogható, hogy különben engedéllyel országunkban külföldi állampolgárokat nem engedik be a tudtommal még Magyarországhoz tartozó Sopron városába a határőrizet viszonylagosan nagyobb kényelmét, sikerét biztosítandó.” A cikk szerzője a keletnémet kommunista rendszernek is nekimegy, mikor úgy fogalmaz: „A kibontakozóban lévő magyar demokrácia igazán szép gesztusa volt, ahogyan kezelte az NDK-sok ügyét. A problémát az NDK-nak kellett volna megoldania, de mit várjon az ember, amikor ott büszkék egy, a polgárokat és városrészeket elválasztó buta falra, és mesés balgasággal hiszik, hogy ez a fal megvédi őket az eszmék áramlásától, a polgárok szabadságvágyától.” Végül újra a kormány problémakezelését kritizálja, és az általa helyesnek vélt érték, eszme melletti kiállását sürgeti. „Ha a kormány az álláspontját váltogatja, mint kikapós asszony a lovagjait, akkor még egyszer, utoljára legyen az ingatagságban következetes, álljon újra a humánus pártájra... ne feledkezzünk meg a legfontosabbról: a német polgárokról. Ők is emberek. Azért választják a menekülés útját.” (Kisalföld, 1989. augusztus 30. 5.)

6. A magyarországi keletnémet menekültek ügyének megoldása

1989 augusztus vége és szeptember eleje között az orgánusok az NDK és az NSZK közti hosszas tárgyalássorozatról tudósítanak a menekültügy kapcsán, napi rendszerességről. Ezzel együtt konkrétumokról sosem számolnak be, hiszen a tárgyalások alakulásáról semmilyen hír nem szivárgott ki, így esetenként csak találgatásokba bocsátkoznak.

A régóta várt áttörésről, ezzel együtt a menekültkérdés megoldásáról, szeptember 11-én szinte az összes újság címlapján, vezető hírként számol be. „A magyar kormány döntése. Mától szabad az út az NDK-beli áttelepülőknek.” (Népszabadság, 1989. szeptember 11. 1.) Éjfélkor kinyitották a határokat. A magyar kormány döntése a hazánkban tartózkodó NDK-állampolgárok kiutazásáról.” (Népszava, 1989. szeptember 11. 1.) A magyar kormány döntése.

Saját útiokmányaikkal távozhatnak az NDK-menekültek.” (Magyar Nemzet, 1989. szeptember 11.) „A magyar kormány döntése. Az NDK-menekültek elhagyhatják hazánkat.” (Kisalföld, 1989. szeptember 11. 2.)

Az országos lapok – szokás szerint – az MTI anyagát veszik át, a tudósításokban csak kisebb terjedelmi eltérések tapasztalhatók. A Kisalföldben viszont csak röviden, tényszerűen írnak a döntésről. A beszámolóiban előbb megvilágítják a kormány döntésének hátterét, okait, szólnak az NDK és az NSZK közti megbeszélések eredménytelenségéről. A továbbiakban írnak Horváth István belügyminiszter a rendőrség és a határőrség szerveinek szóló határozatáról a keletnémet menekültek kiengedésével kapcsolatban. Ezt követően lehozzák Horn Gyula külügyminiszter televíziós nyilatkozatát, aki a kormánydöntést a Magyar Televízió „Hét” című műsorában jelentette be (a Népszabadságban és a Magyar Nemzetben az interjú tartalmi összefoglalását adják, míg a Népszavában szó szerint, teljes egészében közlik). Végül megjelenítik az NSZK vezetésének (Kohl, Genscher) pozitív, hálás reakcióját, valamint az NDK negatív, elítélő véleményét.

A magyar kormány problémához, és annak megoldásához való viszonyulását a vezetés közleményének alábbi sorai foglalják össze: „A kialakult helyzetért a Magyar Népköztársaságot semmiféle felelősség nem terheli, a probléma okainak minősítése nem a magyar kormány feladata. Az áttelepülni kívánók ügyének kezelésében a Magyar Népköztársaság kormányát mindvégig az általánosan elfogadott nemzetközi és a saját politikájában érvényesülő emberi jogi elvek, humanitárius szempontok vezérelték. A tarthatatlanná vélt helyzetben a kormány úgy döntött, hogy ideiglenes jelleggel felfüggesztve az 1969-ben kötött magyar-NDK kormányközi megállapodás vonatkozó pontjainak hatályát, lehetővé teszi a Magyarországon tartózkodó és hazatérni nem kívánó NDK-állampolgárok számára a távozást minden olyan országba, amely őket kész átengedni vagy befogadni.” (Népszabadság, 1989. szeptember 11. 1., 3.)

Helmut Kohl, az NSZK szövetségi kancellárja elismerését, köszönetét és háláját fejezte ki a Magyarországnak, a magyar vezetésnek. „Az első, amit hangsúlyozni szeretnék, az őszinte és szívélyes köszönetünk a magyar kormánynak és hatóságoknak. Nem utolsósorban az elmúlt napok közvetlen párbeszéde alapján tudatában vagyunk annak, s személyesen én magam is, milyen döntést hozott a magyar kormány. Ez az emberiség és az európai szolidaritás szellemében elhatározott döntés, amelyért nagyon hálás vagyok. Nem fogjuk elfelejteni ezt.” (Népszabadság, 1989. szeptember 11. 3.)

A Népszava a döntés okozta eufórikus hangulatról is beszámol a menekültek táboraiból (Zugligetből, Csillebércről), a tudósítást képekkel színesítve (Népszava, 1989. szeptember 11. 1., 3.). A Népszabadság „csak” fotóval illusztrálja az örömet (Népszabadság, 1989. szeptember 11. 1.).

És 59 nap múltán leomlott a berlini fal, amely utat nyitott Németország újraegyesítéséhez, mely egyben Európa újraegyesülését is jelentette. Kohl kancellár, elismerve hazánk szerepét ebben a fontos történelmi folyamatban, így nyilatkozott: „A falból Magyarország verte ki az első követ.”⁴⁹

7. Összegzés

Ahogy azt a fentiekben láthattuk, a korabeli napilapok rövidebb-hosszabb terjedelemben foglalkoztak a Páneurópai Piknik rendezvényével, de azon belül elsősorban a legnagyobb hatású történésre, a „határáttörésre” fókuszáltak. Augusztus végén és szeptember elején a Magyarországon tartózkodó több tízezer keletnémet helyzete, sorsának alakulása tartotta lázban a sajtót. Az orgánumok beszámolóiban csak kisebb hangsúlybeli eltérések tapasztalhatók.

⁴⁹ <https://www.paneuropaipiknik.hu/hu/tortenelmi-hatter> (Letöltve: 2020.01.02.)

Alapvetően a központi elvárásoknak megfelelő tartalmú írások születtek, sok esetben egy az egyben a Magyar Távirati Iroda jelentéseit közölték. Érezhetően az MSZMP lapja, azaz a Népszabadság és a szakszervezetek lapja, a Népszava tudósításaiban köszön vissza leginkább a keményvonalas irány, a pikniket követő napokban, hetekben gyakran élesen, bírálóan fogalmaznak az illegális határátlépő keletnémet állampolgárokkal, és úgy általában a nyugati határon tapasztalható helyzettel kapcsolatban. A Magyar Nemzet beszámolóí rendszerint tárgyilagosak, mindenféle véleménynyilvánítást mellőznek. A megyei lap, a Kisalföld az egyetlen, mely a Páneurópai Piknik felhívását is közli, a rendezvény előtt egy héttel, valamint ez az a lap, melyben a vizsgált időszak legbátrabb, legőszintébben fogalmazó írása jelenik meg, amiben a kormány menekültkérdésre vonatkozó politikáját kritizálják.

A Magyarországon tartózkodó keletnémet állampolgárok ügyét – ahogy láthattuk – szeptember 11-ére sikerült megnyugtató, humánus módon rendezni, amivel a magyar vezetés példát mutatott a kor döntéshozóinak, és elismerést hozott a magyarok, és Magyarország számára az európai és főleg a német közvéleményben.

Irodalom

Folyóirat tanulmányok:

Deák E. 2009. Magyarország a külpolitikai változások szövevényében. A Páneurópai Piknik az osztrák sajtó tudósításai alapján. *Soproni Szemle* 4: 404–414.

Internetes oldalak és dokumentumok:

<https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/MagyarNemzet/> (Letöltve: 2020.01.05.)

<https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/Nepszabadsag/> (Letöltve: 2020.01.05.)

<https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/Nepszava/> (Letöltve: 2020.01.05.)

Kispál R. 2014. *A határok nem arra valók, hogy az állampolgárokat rezervátumba zárják.*

<https://barankovics.hu/cikk/idoszeru/a-hatarok-nem-arra-valok-hogy-az-allampolgarokat-rezervatumba-zarjak> (Letöltve: 2020.01.03.)

Kocsis K. 2018. *Így haltak meg a magyar politikai napilapok.*

https://index.hu/kultur/media/2018/12/13/a_magyar_politikai_napilappiac_halala/

(Letöltve: 2020.01.04.)

Páneurópai Piknik. 1989. augusztus 19.

http://mnl.gov.hu/mnl/gymsmsl/hirek/paneuropai_piknik_1989_augusztus_19

(Letöltve: 2020.01.03.)

<https://www.paneuropaipiknik.hu/hu/tortenelmi-hatter> (Letöltve: 2020.01.02.)

Sajtótörténet. A napi sajtó magyarországi története a XX. században.

http://mmi.elte.hu/szabadbolcseszet/mmi.elte.hu/szabadbolcseszet/index2210.html?opti on=com_tanelem&id_tanelem=546&tip=0 (Letöltve: 2020.01.04.)

Tarján M. T. 1989. *augusztus 19. A Páneurópai Piknik.*

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1989_augusztus_19_a_paneuropai_piknik/

(Letöltve: 2020.01.02.)

Újságok:

Kisalföld, 1989. augusztus 12.

Kisalföld, 1989. augusztus 15.

Kisalföld, 1989. augusztus 21.

Kisalföld, 1989. augusztus 23.

Kisalföld, 1989. augusztus 30.

Kisalföld, 1989. szeptember 11.
Magyar Nemzet, 1989. augusztus 21.
Magyar Nemzet, 1989. augusztus 22.
Magyar Nemzet, 1989. szeptember 11.
Népszabadság, 1989. augusztus 16.
Népszabadság, 1989. augusztus 19.
Népszabadság, 1989. augusztus 21.
Népszabadság, 1989. augusztus 22.
Népszabadság, 1989. szeptember 11.
Népszava, 1989. augusztus 16.
Népszava, 1989. augusztus 21.
Népszava, 1989. augusztus 22.
Népszava, 1989. szeptember 11.